

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**ШАТРОВА Марина Борисівна**

УДК 002 : [016:72/77](477)''19/20''

**ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ  
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА (1996–2005):  
СКЛАД, ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ**

Спеціальність 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,  
бібліографознавство

**АВТОРЕФЕРАТ**  
**дисертації на здобуття наукового ступеня**  
**кандидата історичних наук**

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Рівненському державному гуманітарному університеті Міністерства освіти і науки України

**Науковий керівник:** доктор історичних наук, професор  
**ШВЕЦОВА ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА**,  
Рівненський державний гуманітарний  
університет, професор кафедри бібліотекознавства і  
бібліографії

**Офіційні опоненти:** доктор історичних наук, професор  
**НОВАЛЬСЬКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА**,  
Київський національний університет культури і  
мистецтв, завідувач кафедрою книгознавства і  
бібліотекознавства

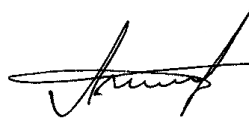
кандидат мистецтвознавства, доцент  
**ЮХИМЕЦЬ ГЛІБ МИКОЛАЙОВИЧ**,  
Національна бібліотека України імені  
В. І. Вернадського НАН України, завідувач відділу  
образотворчих мистецтв Інституту української книги

Захист відбудеться «\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2010 р. о \_\_\_\_\_ год.  
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 по захисту дисертацій  
на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній  
бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ,  
проспект 40-річчя Жовтня, 3.

З дисертацією можна ознайомитися у читальному залі  
бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені  
В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 3.

Автореферат розісланий «\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2010 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради,  
кандидат економічних наук



А. О. Чекмарьов

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Становлення України як суверенної демократичної держави спричинило особливості розвитку її художньої культури, зокрема розвитку образотворчого мистецтва (ОМ) наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Замовчування історичних фактів буття українського народу, що тривало впродовж десятків років, призвело до вилучення багатьох імен видатних митців із національного культурного середовища. Їх повернення у науковий обіг і розробка актуальних питань сучасного ОМ є важливим завданням мистецтвознавства. Дослідження документних ресурсів (ДР) української бібліографії ОМ та ознайомлення з ними світового співтовариства допоможе звільнитися від певних стереотипів, які були нав'язані науковій та громадській свідомості. Адже ДР будь-якої галузі знання є результатом її інтелектуальної діяльності, що у просторово-часовому вимірі передаються наступним поколінням і є одними з основних складових інформаційного забезпечення суспільства.

Сучасні швидкісні темпи розвитку світової глобалізації викликають необхідність вирішення проблем інформатизації суспільства через призму дослідження документної ресурсної складової вітчизняної бібліографії ОМ та шляхом введення у світовий інформаційний простір результатів дослідження документного потоку (ДП) образотворчих видань (ОВ) і літератури з ОМ. Вивчення мистецької спадщини України та її відображення в ДР бібліографії ОМ, відтворення сучасного стану галузевого бібліографознавства та документознавства, залучення виявленої інформації в загальний науковий, культурний та педагогічний обіг є актуальними завданнями сьогодення.

**Стан розробленості теми.** Комплексний характер дослідження зумовив звернення не лише до книгознавчих та бібліографознавчих праць, але й до здобутків суміжних наук – культурології, мистецтвознавства, документознавства, бібліотекознавства тощо. Проблематика дослідження сформувалася на перетині чотирьох напрямів: дослідження теорії та історії бібліографії ОМ; вивчення документів з ОМ як об'єкта бібліографії; дослідження книговидавничої діяльності в галузі ОМ; вивчення історії розвитку ОМ України.

Багатоплановість та багатоаспектність проблеми зумовили появу значної кількості наукових досліджень, що безпосередньо чи опосередковано стосуються теми дисертації. Зокрема, це наукові праці з теорії та історії бібліографії О. П. Коршунова, Г. Ф. Гордукалової, Ю. С. Зубова, К. П. Погореллої та А. О. Туровської, І. І. Корнейчика, Н. Ф. Королевич, В. Ю. Омельчука, М. В. Геращенко, О. С. Острой, Г. М. Швецової-Водки, Г. М. Юхимця, ін.; історії української культури – І. Крип'якевича, Л. М. Масол, ін.; історії українського ОМ: Б.-І. Антонича, Є. А. Антоновича, М. С. Білан та Г. Г. Стельмашук, Л. Герус, І. Дзюби, М. Драгана, І. І. Золотоверхової, Д. П. Кравича, В. А. Овсейчука та С. О. Черепанової, О. А. Лагутенко, З. В. Лашкул, О. І. Никорак, М. Р. Селівачова, Д. Степовика, З. Чегусової, ін.;

загального документознавства: В. В. Бездрабко, Г. Ф. Гордукалової, О. Ю. Єлісіної, С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнарєнко, Є. О. Плєшкєвич, М. С. Слободяника, Ю. М. Столярова, Г. М. Швєцової-Водки; історії галузєвої книговидавничої діяльності та галузєвого документознавства: Н. Ю. Белічко, Т. А. Галькєвич, М. Гончарєнко, Л. М. Гутник, О. М. Донець, І. В. Клименко, Л. Кужєль, І. І. Цинковської, Г. М. Юхимця, ін. Разом з тим, аналіз розвитку наукової думки в обраному напрямі свідчить про те, що до проведення цього дослідження розглядалися лише окремі аспекти типології та історії образотворчих документів (ОД), розвитку бібліографії ОМ та відповідної роботи книгозбірєнь з літературою з питань ОМ, що й спричинило потребу в узагальнюючому комплексному дослідженні ДР української бібліографії ОМ кінця ХХ – початку ХХІ століття як складової інформаційних ресурсів сучасного суспільства.

Отже, аналіз наукової розробленості проблеми довів актуальність дослідження ДР бібліографії ОМ України кінця ХХ – початку ХХІ століття і зумовив вибір теми дослідження.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Обраний напрям дослідження пов'язаний з реалізацією Законів України „Про інформацію”, „Про бібліотеки і бібліотєчну справу”, „Про обов'язковий примірник документів”, „Про освіту” та ін. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної наукової теми кафедри бібліотекознавства і бібліографії "Проблеми бібліотєчно-бібліографічної діяльності і освіти" (затверджєна Вченою радою РДГУ, протокол № 5 від 29 грудня 2006 р.). Воно є також складовою частиною комплексної наукової теми Рівненського державного гуманітарного університету „Теоретичні основи оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в умовах реформи освіти”. Дисертація розроблена з урахуванням завдань підготовки бібліотекарів-бібліографів, документознавців, інформаційних фахівців, книгознавців, менеджерів книговидавництва та книгорозповсюдження.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз ДР з ОМ як складової об'єкта галузєвої бібліографії і результату бібліографічної діяльності бібліотєк та інших інформаційних установ України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- здійснити наукове вивчення стану розробленості теми та проаналізувати джерельну базу дослідження; дати визначєння понять „образотворчий документ” та „документи з образотворчого мистецтва”, „образотворче видання” та „видання з образотворчого мистецтва”, „література з образотворчого мистецтва” в контексті цієї розвідки;

- дослідити історію розвитку ДР України з ОМ наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття як складової об'єкта галузєвої бібліографії; здійснити систематизацію ДП образотворчих документів і літератури з ОМ кінця ХХ – початку ХХІ ст.;

- з'ясувати реальний стан книговидання у досліджуваній галузі; визначити, які видавництва та серіальні видання зробили найбільший внесок у поповнення документного масиву України з ОМ; виявити інформацію про електронні документи з ОМ;

- дослідити специфіку бібліографічних та довідкових ДР з ОМ та стан їх розвитку в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття; визначити та обґрунтувати перспективні напрями та тенденції цього розвитку;

- визначити значення ДР з ОМ, опублікованих в Україні впродовж 1996–2005 рр., для розвитку української бібліографії; окреслити пріоритетні напрями роботи бібліотек та інших інформаційних установ щодо подальшого вдосконалення інформаційного забезпечення галузі ОМ.

**Об'єкт дослідження** – ДР української бібліографії ОМ 1996–2005 рр.

**Предмет дослідження** – склад, зміст та особливості розвитку ДР з ОМ як складової об'єкта галузевої бібліографії і результату бібліографічної діяльності бібліотек та інших інформаційних установ України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

**Методи дослідження.** Основними методологічними засадами дисертаційного дослідження є принципи історизму, наукової об'єктивності та системності при висвітленні історичних явищ і фактів. Використано систему загальнонаукових та історичних методів, зокрема виявлення та вивчення фактів, їх пояснення, аналіз та синтез, порівняльний і проблемно-тематичний методи тощо. Конкретну методику дослідження було підпорядковано вирішенню поставлених у дисертації завдань. Вона базується на використанні міждисциплінарних підходів, органічному поєднанні методів взаємопов'язаних наук: книгознавчого (термінологічний аналіз, змістовий та видавничий аналіз публікацій), документознавчого (методи класифікації та типологічного аналізу потоку і масиву ОД та літератури про ОМ); бібліографічного (бібліографічної евристики, аналізу бібліографічних посібників (БП) як джерел бібліографічної інформації).

**Хронологічні межі дослідження** – кінець ХХ – початок ХХІ століття – зумовлені тим, що саме цей історичний період знаходиться на зламі тисячоліть, що викликає інтерес дослідників із різних галузей знань, у тому числі бібліографознавства та книгознавства. Відлік визначеної хронології починається з 1996 р., оскільки саме в цей час відновлюється випуск „Літопису образотворчих видань”, основного джерела поточної бібліографічної інформації про ОД, що є додатковим аргументом для обрання визначених хронологічних меж дослідження.

**Географічні межі дослідження** охоплюють територію України відповідно до сучасного адміністративно-територіального статусу держави.

**Джерельну базу дослідження** склали державні поточні бібліографічні покажчики Книжкової палати України імені Івана Федорова: „Літопис образотворчих видань”, „Літопис книг”, „Літопис журнальних статей”,

„Літопис газетних статей”, „Літопис авторефератів дисертацій” та електронна ретроспективна база даних (БД) Книжкової палати України за визначені роки; Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ): „Бібліотекознавство і бібліографія України”, „Мистецтво”, „Список неопублікованих і малотиражних видань України, що надійшли до Інформцентру з питань культури і мистецтва”; поточні та ретроспективні бібліографічні покажчики Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ) (НБУВ), Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України (ЛННБ), Харківської наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка та інших бібліотек й інформаційних установ. Для виявлення та аналізу видань і неопублікованих документів з ОМ використовувався довідково-бібліографічний апарат (ДБА) і фонди бібліотек: Інституту рукопису НБУВ, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ) (ІМФЕ), Львівської національної академії мистецтв (ЛНАМ), Інституту народознавства НАН України (м. Львів), Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України (м. Львів), інших установ та бібліотек м. Києва, Львова та обласних наукових бібліотек м. Рівного, Луцька. Виявлені неопубліковані та опубліковані джерела дослідження представлені в „Списку використаних джерел” (№№ 1–85). Безпосереднім джерелом дослідження став також ДБА вищезазначених бібліотек, що складається з БП, довідників, реєстрів (описів), системи каталогів та картотек. Для виявлення електронних ресурсів з образотворчого мистецтва проаналізовано веб-сайти провідних національних і обласних наукових бібліотек.

**Наукова новизна** дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому:

- запропоновано дефініції понять „образотворчий документ” та „документи з образотворчого мистецтва”, „образотворче видання” та „видання з образотворчого мистецтва”, „література з образотворчого мистецтва” в контексті цього дослідження;
- уточнено базові поняття системи документів з ОМ, подано дефініції кожного виду ОД;
- вперше розглянуто історію розвитку ДР української бібліографії ОМ наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття; проаналізовано характерні ознаки та тенденції розвитку бібліографічних ресурсів з ОМ як результату і засобу бібліографічної діяльності;
- комплексно досліджено історико-книгознавчі аспекти еволюції ДР бібліографії ОМ наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття;
- введено в науковий обіг новий фактичний матеріал про ДР з ОМ, що дозволяє розширити фактологічну базу української мистецтвознавчої бібліографії, а також застосовувати для характеристики розвитку в Україні книговидання з ОМ;

- детально охарактеризовано вітчизняні бібліографічні та довідкові ресурси, які інформують про ОМ;
- запропоновано конкретні заходи щодо подальшого розвитку бібліографічної діяльності в галузі ОМ з огляду на необхідність управління змінами, яких потребує інформаційне забезпечення галузі;
- розроблено методику аналізу розвитку ДР галузі з урахуванням комплексності взаємопов'язаних книгознавчих, документознавчих, бібліографознавчих та мистецтвознавчих питань.

**Теоретична значимість** дисертаційного дослідження полягає в аналізі та узагальненні наукових поглядів з досліджуваних питань, розробці типологічної класифікації ОД, виявленні основних тенденцій розвитку ДР України з ОМ в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.; розробленні комплексу взаємопов'язаних науково-методичних та науково-організаційних засад управління розвитком бібліографії ОМ в Україні. Представлені в дисертації матеріали, положення і висновки є основою для вдосконалення понятійного апарату системи ОД, зокрема для розроблення термінологічних стандартів та термінологічних розділів нормативно-правових актів бібліотечно-бібліографічної сфери, а також налагодження поточного і ретроспективного бібліографічного обліку відповідних документів в Україні.

**Практичне значення дослідження** полягає у тому, що отримані результати дозволяють ефективніше організовувати роботу бібліотек України з ДР з ОМ. Матеріали дослідження сприятимуть налагодженню міжбібліотечної взаємодії на відомчому, міжвідомчому та загальнодержавному рівнях. Представлені матеріали, положення і висновки можуть використовуватися також у навчальному процесі ВНЗ. Зокрема, вони впроваджені дисертантом у Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ) під час проведення занять із курсів „Книгознавство та історія книги”, „Бібліографія мистецтва”, „Історія бібліографії”. Матеріали, узагальнення та висновки дисертаційного дослідження також можуть бути використані при написанні наукових праць і навчальних посібників з історії видавничої справи в Україні і бібліографічних ресурсів України, зокрема бібліографії мистецтва.

**Особистий внесок здобувача.** Всі положення та висновки, винесені на захист, одержані автором особисто.

**Апробація результатів дослідження.** Основні теоретичні положення дисертації оприлюднені у виступах на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема на міжнародних науково-практичних та науково-теоретичних конференціях, семінарах: „Національна культура в контексті сучасних глобалізаційних процесів” (ІМФЕ; м. Київ, 2006 р.), „Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики” (ДАКККіМ; м. Київ, 2008 р., 2009 р.), „Термінологія документознавства та суміжних галузей знань” (КНУКіМ; м. Київ, 2007 р., 2008 р.,

2009 р.) та на щорічних звітних наукових конференціях РДГУ (м. Рівне, 2005 р., 2006 р., 2007 р., 2008 р., 2009 р.).

**Публікації.** Основні результати і висновки дисертації відображені в 12 наукових публікаціях, з них 6 – у фахових виданнях згідно з вимогами ВАК України.

**Структура дисертації** зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації – 273 с., у тому числі основний текст – 197 с., список використаних джерел – 295 найменувань, 35 с.; 4 додатки, в яких містяться таблиці аналізу документних потоків і показчик бібліографічних посібників з ОМ, виданих у 1996–2005 рр. – 41 с.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ**

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність та стан наукової розробленості; сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; означено джерельну базу; окреслено хронологічні та географічні межі; охарактеризовано методологічні засади та методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; подано відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі „**Історіографія та теоретичні основи розроблення теми дослідження**” аналізуються історичні та теоретичні дослідження з теми.

Історіографія дослідження розмежована за тематикою: наукові розвідки з історії бібліографії ОМ, історії видавничої справи галузі, типології ОД і література, що висвітлює основні тенденції ОМ та мистецтвознавчі дослідження в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Вивчення історії, теорії, практики галузі в межах обраної теми потребувало окремого розгляду базових понять і термінів, дотримання усталених чи інноваційних позицій або формулювання власного погляду на базові поняття та типологію документних ресурсів з ОМ.

У підрозділі „Поняття „документа” та „документного ресурсу”. Визначення об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва” аналізуються позиції наукового співтовариства України та Росії в галузі документознавства та бібліографознавства щодо визначення ключових понять „документ” та „документний ресурс”. Запропоновано виокремити бібліографію ОМ для розгляду її розвитку та її ДР на тлі характеристики галузі та її історії.

Розглянуто і розмежовано поняття „образотворчий документ” і „образотворче видання”. ОД включає інформацію мистецького спрямування і від'єднується від категорії „зображувального документа”, що є узагальнюючою для ОД та документів із зображеннями природничого й технічного спрямування. ОВ репрезентовані друкованими документами, в основній частині обсягу яких застосовуються засоби образотворчості.

Визначено, що оригінальні ОД (опубліковані та неопубліковані) є джерельною базою у процесі дослідження та використання інформації



образотворчого змісту. Для покращення відображення неопублікованих ОД у пошукових системах України та надання ширшої можливості використання оригіналів ОД зберігачам таких ресурсів потрібно поступово переводити оригінальні документи в електронні версії для якісного поповнення бібліографічної інформації (БІ) з ОМ та її поширення в межах держави й зарубіжжя.

У підрозділі „Види опублікованих образотворчих документів” розглянуто історіографію студій з класифікації та характеристики основних видів ОД.

Окремо проаналізовано студії, що характеризують типологію літератури з ОМ як складової досліджуваного ДР з ОМ.

У другому розділі **„Документні ресурси як складова об’єкта бібліографії образотворчого мистецтва”** на основі поточних бібліографічних видань Книжкової палати України здійснено моніторинговий аналіз ДР у галузі бібліографії ОМ за семантичною, типо-видовою, хронологічною, мовною, географічно-видавничою ознаками. Визначено тематику ДР з ОМ: загальні питання ОМ; живопис, графіка, дизайн; декоративно-прикладне мистецтво; архітектура; охорона пам’яток історії і культури; пластичні мистецтва; фотографія.

Визначено типологічний склад ДП з ОМ: оригінальні твори мистецтва; неперіодичні видання друкованих ОД; неперіодичні мистецтвознавчі видання (книги та брошури); періодичні та продовжувані видання (газети, журнали, збірники), що містять статті з ОМ і репродукції творів ОМ; електронні ДР, представлені локальними та мережевими БД з питань ОМ та у вигляді ОД, розміщених на електронних носіях інформації (CD-ROMах, флеш-нагромаджувачах, ін.).

У підрозділі „Випуск образотворчих видань в Україні в 1996–2005 рр.” проаналізовано ДП опублікованих ОВ, що представлені у ДП як аркушеві, карткові та блочні (альбомні) ОВ. Досліджена реєстрація публікацій ілюстрацій на сторінках періодики, яка з 2001 року припиняється, що створило прогалину в обліку цього ДР. Хронологічна структура ДП друкованих ОВ свідчить про його хвилеподібність. Найбільшої кульмінації досягнуто в 2004 році. Визначено можливість доповнення державних термінологічних стандартів на види видань і документів такими поняттями: естампи, комікси, ілюстрації з періодичних та продовжуваних видань.

У підрозділі „Випуск неперіодичних друкованих видань мистецтвознавчої літератури в Україні в 1996–2005 рр.” розкрито стан випуску неперіодичних текстових видань (книг та брошур) з ОМ. Визначено, що в кінці ХХ – на початку ХХІ століття спостерігаються незначні спади та підйоми у випуску літератури з ОМ. Структура ДП включає такі типи літератури: науково-популярну, наукову (монографії, матеріали конференцій, збірники наукових праць), виробничу, рекламну та правові першоджерела. У підготовці наукової літератури з ОМ задіяні: ЛНАМ, Інститут народознавства НАН України (м. Львів), ІМФЕ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

(м. Київ), Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішні (Полтавська область).

У підрозділі „Випуск авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва в Україні в 1996–2008 рр.” визначено провідні спеціальності та наукові установи, що зробили значний внесок у дослідження ОМ, серед яких: ЛНАМ, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури, ІМФЕ та ін.

У підрозділі „Статті з образотворчого мистецтва в періодичних та продовжуваних виданнях України 1996–2005 рр.” на підставі „Літопису журнальних статей” та „Літопису газетних статей” визначено широкий тематичний спектр публікацій з питань ОМ. Виділено ядро періодичних та продовжуваних видань, що публікують статті з питань ОМ.

У підрозділі „Електронні документні ресурси з образотворчого мистецтва” акцентується на відсутності однозначного трактування поняття „опублікований електронний документ”, що призводить до відсутності бібліографічної реєстрації (обліку) цих ресурсів. Аналізуються статичні та динамічні електронні документи (ЕД) з ОМ, а також деякі види ЕД, представлених на веб-сайтах у мережі Інтернет. Зазначається, що одним з основних завдань державних інформаційних установ є розробка загальної методики реєстрації електронних ДР для забезпечення їх якнайповнішого використання.

Окремо розглянуто діяльність видавництв та видавничих організацій у галузі випуску ОВ та літератури з ОМ. Виявлено, що географічна структура ДП друкованих образотворчих видань представлена видавництвами практично всіх обласних центрів та найбільших населених пунктів держави. Серед них: Київ, Львів, Харків, Кіровоград, Чернігів, Одеса, ін. З'ясовано, що видавництвам недержавної форми власності належить першість у поповненні ДР опублікованими ОВ.

Визначені спеціалізовані та неспеціалізовані видавництва літератури з ОМ. Територіальний аспект аналізу показав, що більшу частину випуску мистецтвознавчої літератури забезпечили видавництва міст Києва, Львова, Харкова, Одеси, де зосереджені найбільші наукові установи, навчальні заклади, громадські організації, які займаються дослідженням та популяризацією різних напрямів ОМ, його історичних і теоретичних засад.

У третьому розділі „**Бібліографічні ресурси та довідкові видання України з образотворчого мистецтва 1996–2005 рр.**” аналізуються бібліографічні та довідкові видання, що є вторинними документами, які подають інформацію з ОМ у синтезованому або згорнутому вигляді.

Бібліографічні ресурси (БР) з образотворчого мистецтва за типовими ознаками поділено на поточні, перспективні та ретроспективні БП.

Поточні та перспективні БП з ОМ мають такі складові: БП галузевого образотворчого змісту; БП універсального змісту, в яких врахована галузь ОМ; БП загальногалузевого мистецтвознавчого змісту; перспективні тематичні плани

видавництв та видавничих організацій України. Підготовка і випуск поточних БП залишається на рівні роботи трьох державних центрів універсального бібліографічного обліку – Книжкової палати України, НБУВ та НПБУ.

Ретроспективні бібліографічні видання досліджувались шляхом аналізу інформації про них з поточних БП: „Літопису книг” та „Бібліотекознавства і бібліографії України”. Аналізовані документи розподілені за видами: бібліографічний показчик, бібліографічний список, бібліографічний нарис, бібліографічний довідник. Найвищого рівня випуску вищезазначених документів досягнуто у 2000 році, після чого відбувається спад до 2005 року. Найширше тематичне розгалуження мають бібліографічні показчики як один з основних видів досліджуваних бібліографічних видань України. Тематичний діапазон бібліографічних списків, нарисів та довідників обмежився однією або двома темами. Удосконалення системи БП можна досягнути через стабілізацію та динамізацію системи, що допоможе визначити основні та допоміжні її ланки й сприятиме подальшому розвитку.

Електронні БР з ОМ представлені у мережі Інтернет загальнодержавною реферативною БД „Україніка наукова”; БД НБУВ „Наукова періодика”; електронними версіями бібліографічних показчиків ОД і літератури з ОМ; БД видавництв та видавничих організацій з випуску ОД. Зазначається, що такі БР на сьогодні є поодинокими, але зростання попиту на електронну бібліографічну продукцію, що викликане умовами розвитку інформаційного суспільства, покладає надію на подальше їх збільшення.

Досліджена організація каталогів і картотек у галузі ОМ в бібліотеках України, зокрема система каталогів і картотек відділу образотворчих мистецтв НБУВ, система довідково-бібліографічного апарату ІМФЕ, відділу мистецтв Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки (РОУНБ). Аналіз показав, що каталоги і картотеки як неопубліковані БР є невід’ємною складовою ДР української галузевої бібліографії ОМ. Автоматизація бібліографічної роботи, запровадження електронного каталогу з ілюстративним супроводом є перспективним напрямом створення БІ про ОД. Зазначається, що специфіка системи каталогів і картотек з питань ОМ на сьогодні не визначена в регламентуючих документах, методика їх складання недостатньо вивчена і описана. Запропонована власна модель системи каталогів і картотек для бібліотек різних рівнів.

Визначено, що систему довідкових видань України з ОМ за проаналізований період складають: енциклопедії, енциклопедичні довідники, словники, довідники, путівники, каталоги, календарі. Аналіз довідкової літератури з ОМ показав недостатнє забезпечення галузі цими документами. Зазначено, що інформація з питань ОМ та його тематичних складових розпорошена по виданнях універсального, етнологічного, культурологічного профілю. Випуску галузевих енциклопедичних видань потребують такі тематичні напрями, як живопис, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, що активно розвиваються і мають значні напрацювання та глибoku історію.

Підсумки та основні результати дисертаційного дослідження викладені у **висновках**, що виносяться на захист:

1. До цього часу комплексного дослідження ДР української бібліографії ОМ не проводилося. Розглядалися лише окремі хронологічні періоди функціонування галузевої бібліографії у загальних дослідженнях з історії української бібліографії чи вивчався інформаційний потенціал окремих видів ОД. Найчастіше досліджувалися аркушеві ОВ, тоді як решта ДР з ОМ залишалася за межею вивчення.

У дисертації з'ясовано такі ключові поняття, як „образотворчий документ”, „образотворче видання”, „література з образотворчого мистецтва”, які вперше досліджені й класифіковані як за зовнішньою, так і за інформаційно-змістовою ознакою.

Визначено, що ОД є складовою об'єкта досліджуваної галузі бібліографії. Поняття „образотворчий документ” повинне передбачати вміст інформації мистецького спрямування та від'єднатись від категорії „зображувальний документ”, що є узагальнюючим поняттям як для ОД, так і для зображувальних документів природничого та технічного характеру (креслень, схем, діаграм, ін.).

Поняття „образотворче видання” об'єднало ОД, що репрезентовані у ДП у вигляді друківаних аркушевих та блочних (зброшурованих) видань і є основними документами в галузі ОМ.

Поняття „література з образотворчого мистецтва” охопило документи, зміст яких розкриває історію, теорію, практику ОМ. У низці таких документів виявлено масив неперіодичних, періодичних, продовжуваних друківаних видань України 1996–2005 рр. та електронні видання з ОМ, які доволі часто представлені в ДП як електронні копії друківаних видань.

Джерельною базою галузевої інформації є оригінальні твори ОМ, які вперше нами класифікувались як неопубліковані ОД (оригінальні твори живопису, графіки, ін.) та опубліковані ОД (естампи). Можна стверджувати, що оригінальні ОД є повноцінною складовою ДР бібліографії ОМ і служать джерелом для подальшого репродукування та відтворення у вигляді образотворчих друківаних або електронних видань і репродукцій на сторінках літератури з ОМ.

2. Проведений моніторинг ДР з ОМ дає можливість простежити загальну тенденцію хвилеподібного зростання кількості документів досліджуваної галузі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Серед причин, які сприяли збільшенню загальної кількості ОД та літератури з ОМ, можна назвати широке запровадження новітніх технологій як у поліграфічній промисловості, так і в самій галузі ОМ, що сприяло появі нового виду мистецтва – художньо-комп'ютерної графіки. Формування цього виду мистецтва наприкінці ХХ століття дало нові можливості як для створення ОД, так і для пришвидшення темпів реалізації ідейного задуму автора-митця завдяки новітнім комп'ютерним технологіям. Це позначилося на збагаченні ілюстративного супроводу літератури з ОМ. Поява нових можливостей цифрового фотографування зумовила розвиток фотомистецтва.

Результати аналізу ДП образотворчих видань показали поступове спадання кількості опублікованих ОД з 1996 р. до 2002 р.; з 2003 р. до 2005 р. відбувається незначне зростання випуску ОВ. Найвищих показників кількості назв досягнули такі види опублікованих ОД: листівки, книжки-картинки, альбомні видання. Запропоновано вітальні та громадсько-політичні листівки, що в „Літописі образотворчих видань” реєструються в окремих предметних рубриках, об'єднати під загальною назвою, оскільки ті та інші є виданнями з привітальним змістом, і розмежувати їх всередині видової рубрики за змістом на: „Листівки до державних свят”, „Листівки до християнських свят”, „Листівки до днів народжень” та ін.

3. Дослідження ДП літератури з ОМ виявило результати діяльності державних і недержавних видавництв та видавничих організацій наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Серед державних видавництв визначено спеціалізоване видавництво, яке випускає як ОВ, так і літературу з ОМ – „Мистецтво” (м. Київ). У галузевому видавничому процесі зазначеного періоду простежується переважання чисельності видавництв та видавничих організацій недержавної форми власності. Їх внесок позитивно позначився на кількісному та якісному складі ДР з ОМ. Дослідження видавничої діяльності в галузі ОМ дало також можливість визначити географічну структуру ДП з ОМ. Географія видавничих центрів представлена різними регіонами як Сходу та Заходу, так і Півночі та Півдня України, із суттєвою перевагою міста Києва. У дослідженні вперше виділене ядро періодики з питань ОМ та центри випуску таких видань зазначеного періоду.

Сучасні напрями мистецтвознавчої науки, діяльність наукових шкіл провідних навчальних закладів та наукових установ досліджено шляхом аналізу ДР авторефератів дисертацій з питань ОМ, захищених в Україні впродовж 1996–2008 рр. Розширення хронологічної межі дало можливість виявити останні здобутки досліджуваної галузі. Визначено географічні центри наукових досліджень та сімнадцять спеціальностей, наукові пошуки яких торкаються питань ОМ. Серед них, крім спеціальностей, що безпосередньо досліджують ОМ, є низка таких, що вивчають галузь на межі з історією філософії, естетикою, етнологією, археологією, технічною естетикою, що дозволяє зробити висновок про багатогранність та багатоаспектність ДР галузі. Усе це доводить, що врахування широкого спектру тематичного діапазону є необхідною умовою при формуванні джерельної бази бібліографії ОМ.

4. Масив бібліографічних та довідкових видань України з питань ОМ є згустком наукових та практичних досягнень галузі, вміщує найвагомішу інформацію про розвиток всього ОМ, виділяє його визначні постаті та сконцентровує в собі напрацювання та перспективи подальшого розвитку.

Результати дослідження довели, що поряд з досягненнями бібліографічної науки та практики існують певні проблеми в організації бібліографічного забезпечення галузі ОМ. Зокрема, поточна реєстрація ілюстрацій з неперіодичних, періодичних та продовжуваних видань України, яка

раніше проводилася в „Літописі образотворчих видань”, з 2001 р. була припинена, а інших джерел обліку цього виду документів не існує.

Серед ретроспективних бібліографічних видань з ОМ виділяються ґрунтовністю ретроспективні БП, підготовлені працівниками відділу образотворчих мистецтв НБУВ, НПБУ, ін., які свідчать про якість і глибину відображеного в них матеріалу. Разом з тим відсутність скоординованої роботи в галузі ОМ призвела до несистемного випуску державних ретроспективних бібліографічних видань, що містять інформацію про друковані ОД. Дослідження ДР галузі дає змогу констатувати, що ДП опублікованих ОД практично не відображається в ретроспективних БП досліджуваного періоду. Мало забезпечені ретроспективними БР такі напрями ОМ, як живопис, графіка, дизайн, тоді як ДП вищезазначених складових галузі налічує достатню кількість документів.

Результати дослідження засвідчили, що переважна більшість бібліографічних видань з ОМ кінця ХХ – початку ХХІ століття має персональний зміст, що розкриває галузь ОМ через діяльність визначних особистостей наукового та мистецького напрямку, але є недостатнім для забезпечення інформаційних потреб фахівців галузі.

Визначено, що основним недоліком функціонування галузевої бібліографії є відсутність координаційного центру з питань бібліографії ОМ. Запропоновано об'єднати зусилля відділу образотворчих мистецтв Інституту української книги НБУВ з іншими державними установами та науковими інститутами відповідного профілю, наприклад, з ІМФЕ, Інформаційним центром з питань культури і мистецтва НПБУ, Книжковою палатою України, з ЛННБ, ін., що мають значний фонд як ОД, так і літератури з ОМ, а також галузевий бібліографічний фонд і ДБА, для координації досліджень і практичної діяльності в галузі бібліографії ОМ загалом.

Дослідження довідкової літератури з ОМ показало розгалужену систему енциклопедичних, словникових та довідникових видань України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Каталоги, путівники, календарі визначені як специфічні для досліджуваної галузі жанри довідкової літератури з ОМ.

Відсутність координаційного центру позначилася на відсутності як загальногалузевого енциклопедичного видання з ОМ, так і енциклопедій з окремих галузей ОМ: живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва, тоді як аналіз ДП літератури з ОМ довів, що вищезгадані напрями активно розвиваються, мають достатню для узагальнення джерельну базу.

5. Дослідження засвідчило, що дотепер не визначено чіткої структури ДБА бібліотек та їх підрозділів із питань ОМ. Це зумовлює складнощі, які призводять до сповільнення пошуку потрібної інформації споживачами. Запропоновано спеціалізованим відділам провідних бібліотек України, крім загальноприйнятої системи каталогів і картотек, запровадити ведення картотек (друкованих чи електронної) за видами ОД. Електронна картотека таких документів разом із текстовою бібліографічною частиною повинна мати

ілюстративний супровід, щоб забезпечити доступ широкого кола споживачів до рідкісних ресурсів з ОМ вищезазначених установ. Відділам мистецтв обласних універсальних наукових бібліотек до системи ДБА відділу мистецтв варто долучити систематичну картотеку статей з періодичних та продовжуваних видань у галузі ОМ, щоб забезпечити користувача повною інформацією про галузевий фонд бібліотеки. Під час розробки електронних БД з ОМ передбачити відображення специфічних для галузі характеристик літератури і розробку лінгвістичних засобів пошуку інформації з ОМ.

В умовах швидкісних темпів розвитку інформатизації пошук даних повинен базуватися на мінімальній затраті часу для отримання максимального обсягу інформації. Це могли б забезпечити ґрунтовні джерела довідкової та БІ як з ОМ загалом, так і його тематичних складових. На сьогодні поодинокість таких джерел призводить до витрат значної кількості часу на пошук документів, що містять потрібну інформацію. Бібліотеки та інформаційні центри з питань ОМ повинні прагнути максимально представляти свої фонди в електронному повнотекстовому вигляді для загальнодоступного користування в мережі Інтернет.

6. Визначено, що однією з умов налагодження ефективної роботи та з метою уникнення складнощів є створення координаційного центру з питань бібліографії ОМ, який має організувати роботу над складанням БД українського бібліографічного репертуару з ОМ; розподілити обов'язки між складовими єдиної системи, яка займається дослідженнями проблем та перспектив галузевого розвитку книгознавства, бібліографознавства, документознавства; розробити розпорядчі та нормативні документи, які б регламентували діяльність учасників системи з проблем дослідження та розвитку української бібліографії ОМ; налагодити зв'язки з міжнародними організаціями, що мають досвід подібної роботи.

Результати проведеного дослідження показали напрацювання, проблеми та перспективи подальшої роботи в галузі бібліографії ОМ України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Звернення фахівців до розв'язання вищезазначених проблем допоможе скоординувати роботу у потрібному напрямі, викличе інтерес до наболілих проблем галузі з боку державних органів влади, допоможе розкрити документну спадщину України з питань ОМ у багатоаспектному та багатофункціональному вигляді. Адже розвиток суспільства залежить від вичерпної поінформованості як щодо сьогодення, так і минувшини, щоб забезпечити розвиток у майбутньому.

### **Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:**

1. Шатрова М. Випуск неперіодичних друкованих видань літератури з образотворчого мистецтва в Україні в 1996 – 2005 рр. // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 9. – С. 4–8.
2. Шатрова М. Аналіз документного потоку авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва, виданих в Україні в 1996–2008 рр. // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 7. – С. 13–16.

3. Шатрова М. Аналіз документного потоку статей з образотворчого мистецтва в періодичних та продовжуваних виданнях України 1996–2005 рр. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 2. – С. 24–33.

4. Шатрова М. Образотворчі документи в обласній бібліотеці (на прикладі Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 34–38.

5. Шатрова М. Книговидавнича діяльність в галузі образотворчого мистецтва: історіографія питання // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 312–317.

6. Шатрова М. Бібліографія образотворчого мистецтва України : історичний аспект дослідження // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2007. – Вип. 11. – С. 287–291.

7. Шатрова М. Аналіз документного потоку образотворчих документів України 1996–2005 рр. // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 167–179.

8. Шатрова М. До визначення терміна „образотворчий документ” // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 138–149.

9. Шатрова М. Документні ресурси з образотворчого мистецтва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19–21 трав. 2009 р. / Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К. : ДАКККіМ, 2009. – С. 54–56.

10. Шатрова М. Термінологічні пошуки при формуванні поняття „образотворчий документ” // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К. : ДАКККіМ, 2008. – С. 80–81.

11. Шатрова М. Діяльність видавництва „Мистецтво” через призму розвитку національного мистецтва у 60–90-х роках ХХ ст. // Звітна наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. РДГУ, 20–22 квіт. 2006 р. Секція „Актуал. проблеми бібліотекознавства і бібліогр.”. – Рівне : РДГУ, 2006. – С. 11–13.

12. Шатрова М. Книжкова палата України – центр поточної державної бібліографії образотворчих видань // Звітна наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. РДГУ, 20–22 квіт. 2005 р. Секція „Актуал. проблеми бібліотекознавства і бібліогр.”. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 19–20.



## АНОТАЦІЇ

**Шатрова М. Б. Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005): склад, зміст, особливості розвитку. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню документних ресурсів української бібліографії образотворчого мистецтва 1996–2005 рр. Проаналізовано стан наукового вивчення, розглянуті базові поняття і термінологічний апарат документних ресурсів з образотворчого мистецтва як об'єкта галузевої бібліографії. Здійснено систематизацію документного потоку образотворчих документів і літератури з образотворчого мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. Розкрито стан книговидання галузі та введено у науковий обіг новий фактичний матеріал. Проаналізовано характерні ознаки й тенденції розвитку бібліографічних ресурсів з образотворчого мистецтва як результату і засобу бібліографічної діяльності. Охарактеризовані галузеві довідкові ресурси досліджуваного періоду. У дисертації запропоновано заходи щодо подальшого розвитку в Україні бібліографічної діяльності в галузі образотворчого мистецтва з огляду на необхідність управління змінами, яких потребує інформаційне забезпечення галузі.

**Ключові слова:** бібліографія образотворчого мистецтва, документні ресурси, документний потік, образотворчі документи, образотворчі видання, література з образотворчого мистецтва.

**Шатрова М. Б. Документные ресурсы украинской библиографии изобразительного искусства (1996–2005): состав, содержание, особенности развития. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 27.00.03 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию документных ресурсов украинской библиографии изобразительного искусства 1996–2005 гг.

Автором изучены историографическая и источниковедческая базы по вопросам истории документных ресурсов отрасли изобразительного искусства конца ХХ – начала ХХІ вв. как составной части объекта библиографии изобразительного искусства; рассмотрены его базовые понятия и терминологический аппарат библиографии изобразительного искусства и документных ресурсов по изобразительному искусству.

В результате проведенной аналитической работы автором систематизирован документный поток изданий и искусствоведческой литературы по изобразительному искусству, изданных в Украине в 1996–2005 гг. С целью структуризации документных ресурсов библиографии изобразительного искусства в диссертации предложена их классификация. Рассмотрено реальное состояние отраслевого книгоиздания, определены

издательства и сериальные издания, внесшие весомый вклад в пополнение документного потока Украины исследуемой отрасли. Выявлены электронные документные ресурсы Украины в сфере изобразительного искусства.

Впервые рассмотрена история развития документных ресурсов украинской библиографии изобразительного искусства конца XX – начала XXI вв., проанализированы характерные признаки и направления развития библиографических ресурсов в сфере изобразительного искусства как результата и средства библиографической деятельности.

На основе анализа текущих библиографических пособий Книжной палаты Украины и других украинских библиографических изданий в научный оборот введен новый фактический материал о документных ресурсах по изобразительному искусству, что расширяет фактологическую базу украинской искусствоведческой библиографии и дает возможность охарактеризовать развитие в Украине книгоиздания в сфере изобразительного искусства.

Исследована специфика библиографических и справочных документных ресурсов в отрасли изобразительного искусства, их развитие в Украине в конце XX – начале XXI века; показаны перспективные направления этого развития.

В выводах определены пути развития библиографической деятельности в направлении координации работы библиотек, научно-исследовательских институтов и других учреждений в области библиографии изобразительного искусства.

**Ключевые слова:** библиография изобразительного искусства, документные ресурсы, документный поток, издательства, литература по изобразительному искусству.

**Shatrova M. B. Document resources of the Ukrainian bibliography of the fine arts (1996–2005): structure, content, characteristic of development. – Manuscript.**

Thesis for a Candidate's Degree in History, special field is 27.00.03 – Book Studies, Library Studies, Bibliography Studies. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. – Kyiv, 2010.

The dissertation is devoted to studying of document resources of the Ukrainian bibliography of the fine arts of 1996–2005. The condition of scientific studying is analyzed, base concepts and terms framework of the art's document resources as an object of the bibliography branch are considered. Systematization of document stream of graphic documents and literature on the fine arts of the end of XX – beginning of the XXI century is executed. The state of publishing branch on fine arts is uncovered and new actual material is entered into scientific turn. Characteristic signs and tendencies of development of bibliographic resources on the fine arts as results and means of bibliographic activity are analyzed. Branch reference resources of the investigated period are characterized. In the dissertation actions for the further development of bibliographic activity in branch of the fine arts are characterized, taking into account necessity of changes management that is demanded for branch information supply.

**Keywords:** the fine arts bibliography, document resources, document stream, graphic documents, graphic editions, the literature on the fine arts.

Підписано до друку 24.12.2009. Формат 60х90 1/16.  
Папір офсет. Гарнітура «Times». Обл.-вид. арк. 0,9.  
Наклад 120 прим. Зам. № 55/3.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі  
Рівненського державного гуманітарного університету  
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12

